

KRITERIJI VREDNOVANJA PRAVA U UDŽBENIKU D. HRABAR ET AL., OBITELJSKO PRAVO, NARODNE NOVINE, ZAGREB, 2021.

Izvorni znanstveni rad

UDK 340.115

34.06:311.01

347.6(497.5)(075.8)“2021“

Primljeno: 19. lipnja 2023.

Marko Ćušić*

U radu se raspravlja o upotrebi kriterija vrednovanja pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa u udžbeniku D. Hrabar et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021. Prvi dio rada opisuje istraživački problem, navode se ciljevi istraživanja, detaljno se opisuje korištena metoda kvalitativne analize sadržaja te se razrađuju teme, kategorije i potkategorije. U drugome se dijelu utvrđuje koji su kriteriji vrednovanja korišteni u udžbeniku, koja je učestalost njihova korištenja te jesu li izričito određeni u predmetnom udžbeniku. Zatim, utvrđuje se koji je omjer korištenih pravnih i izvanpravnih kriterija te u kojem omjeru ocjenu (vrednovanje) prava slijedi preporučivanje boljeg prava. U zaključku se raspravlja o rezultatima istraživanja te o važnosti provedenog istraživanja na području metodologije pravne znanosti.

Ključne riječi: metodologija pravne znanosti; vrednujući cilj pravnoznanstvenog istraživanja; kriteriji vrednovanja; operacionalizacija; preporučivanje boljeg prava

1. UVOD

Suvremena inozemna metodološka literatura razlikuje sedam tipičnih ciljeva pravnoznanstvenog istraživanja: opisujući, klasificirajući, poredbeni, izgradnja teorije, objašnjavajući, vrednujući i preporučujući.¹ Tema je ovoga rada vrednujući cilj pravnoznanstvenog istraživanja (cilj vrednovanja ili ocjene pozitivnog prava). Vrednovanje prava jedna je od djelatnosti pravnih znanstvenika kojom se vrednuje postojeće pravo u cjelini ili pojedine njegove institucije s obzirom na određena gledišta.² Istraživački problem kriteriji su vrednovanja pozitivnog prava u sklopu vrednujućeg cilja pravnoznanstvenog istraživanja.

Teorijska važnost ovog istraživanja proizlazi iz činjenice da u hrvatskoj pravnoj literaturi postoje malobrojni radovi koji se bave metodologijom pravnoznanstvenih istraživanja. U postojećim radovima naglasak je na općenitim i filozofskim aspektima metodologije pravne znanosti, a manje na konkretnim uputama pravnim znanstvenicima kako da

* Marko Ćušić, mag. iur., odvjetnički vježbenik u odvjetničkom društvu Gugić, Kovačić & Krivić

¹ Njihov broj i/ili odabir ovisi o samom istraživanju: temi, složenosti, raspoloživom vremenu istraživača i sl. Kestemont, L., *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, Intersentia, 2018, str. 9.

² Vidi Perić, B., *Struktura prava*, Zagreb, Informator, 1994, str. 180–181.

provode pravnoznanstvena istraživanja.³ Po saznanju autora, nema domaće teorijske literature koja se bavi specifičnim pitanjima metodologije pravnoznanstvenog istraživanja, kao što je tema kriterija vrednovanja pozitivnog prava.

Praktična važnost isticanja metodologije u pravnoznanstvenim istraživanjima odražava se u sljedećem. Vidljiva metodologija umanjuje rizik subjektivnosti znanstvenika te doprinosi povećanju transparentnosti istraživanja.⁴ Nadalje, izbor metodologije utječe na proces istraživanja i njegove rezultate.⁵ Konačno, metodologija omogućava provjeru i ocjenu radova od strane drugih pravnih znanstvenika.⁶ Kod metodologije vrednovanja prava svaka ocjena pozitivnopravnog uređenja mora biti utemeljena na kriterijima vrednovanja koji trebaju biti jasno navedeni i određeni kako bi se uspješno i kvalitetno ostvario vrednujući cilj pravnoznanstvenog istraživanja.⁷ Stoga je praktična važnost ovog istraživanja u jačanju svijesti hrvatskih pravnih znanstvenika o važnosti metodološke utemeljenosti vrednovanja prava.

Od dosadašnjih spoznaja u području metodologije vrednujućih istraživanja prava vrijedi navesti uvide Line Kestemont iz knjige *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, koje sam zbog sustavnosti odabrao i kao teorijski okvir svojeg istraživanja, te uvide Luke Burazina i Svana Relca iz rada *Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*.⁸

Prema Kestemont, vrednujući cilj pravnoznanstvenog istraživanja usmjeren je na ocjenu određenog pozitivnopravnog uređenja (pravnih propisa, sudske prakse, pravnih načela itd.).⁹ Prije davanja preporuka poboljšanja određenog uređenja potrebno ga je ocijeniti na temelju kriterija vrednovanja.¹⁰ Kriteriji vrednovanja ocjenjuju određeno uređenje kao pozitivno ili negativno,¹¹ primjerice postiže li određena norma očekivane učinke, rješava li probleme zbog kojih je donesena, povrjeđuje li se njezinom primjenom određena viša

³ Od monografija hrvatskih pravnih znanstvenika u kojima se na općenitoj razini raspravlja o metodologiji pravne znanosti valja spomenuti Padjen, I., *Metodologija pravne znanosti: pravo i susjedne discipline*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015, te Vrban, D., *Metodologija prava i pravna tehnika*, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2013.

⁴ Duarte, D., *Legal Science: The Demarcation Problem and the Perimeter of "Good Science"*, u: Duarte, D., Lopes, P. M., Sampaio, J. S., Springer, Cham, 2019, str. 16.

⁵ Kestemont, L., *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, str. 1–3.

⁶ *Ibid.*

⁷ Taekema, S. i Van der Burg, W., *Legal Philosophy as an Enrichment of Doctrinal Research – Part II: The Purposes of Including Legal Philosophy, Law and Method*, 2022, str. 14.

⁸ Burazin, L. i Relac, S., *Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, br. 72, 2022.

⁹ Kestemont, L., *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, str. 60.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Pozitivne ocjene pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa nisu bile u fokusu istraživanja jer se na temelju izražene nakane kritiziranja u predgovoru predmetnog udžbenika očekivalo više negativnih ocjena. Rezultati istraživanja pokazali su da od ukupnog broja danih ocjena 3,4 % čine pozitivne ocjene pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa.

pravna norma i slično.¹² Kestemont razlikuje dvije kategorije kriterija vrednovanja na temelju kojih pravni znanstvenici redovito ocjenjuju pozitivnopravna uređenja: pravne (unutarnje) i izvanpravne (vanjske) kriterije.¹³

Pravni kriteriji odraz su sistematičnosti, koherentnosti i unutarnje logike pravnog sustava.¹⁴ Primjeri pravnih kriterija mogu biti određenost pravnog uređenja, dosljednost pravnog uređenja, potpunost pravnog uređenja, vrijednosna suvislost pravnog uređenja, svrhovitost pravnog uređenja itd. Prema Kestemont, ocjena koja se temelji na pravnom kriteriju uvijek će biti pravnog karaktera jer je kriterij ocjene postavljen od strane pravnog sustava.¹⁵

Izvanpravni kriteriji ne izvode se iz pravnog sustava i rezultiraju ocjenom koja nije pravnog karaktera, kao što su, na primjer, ekonomičnost norme, društvena učinkovitost norme ili pravednost, psihološki utjecaj pravnog uređenja itd.¹⁶ Kada pravni znanstvenici primjenjuju izvanpravne kriterije, potrebno im je znanje iz odnosnih akademskih disciplina.¹⁷ Na primjer, psihološki utjecaj koji na dijete ostavlja određena odredba koja regulira posvajanje ne može se valjano ispitivati bez pratećeg adekvatnog istraživanja psihologa.¹⁸ U tim slučajevima potrebno je provesti interdisciplinarna istraživanja.

Izbor kriterija vrednovanja, prema Kestemont, ovisi o nekoliko faktora, u prvom redu o pravnoj materiji koja se razmatra.¹⁹ Na primjer, kriterij ekonomičnosti postupanja koristit će se više u procesnom nego u materijalnom pravu. Jednako tako, postojat će razlika između korištenih kriterija ovisno o grani prava. Naime, postojat će razlika između kriterija vrednovanja u obiteljskom pravu u odnosu na one korištene u kaznenom ili obveznom pravu. Zatim, određeni kriteriji mogu biti unaprijed uspostavljeni u zakonu, sudskoj praksi ili pravnoj doktrini.²⁰ Na primjer, načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta jedno je od temeljnih načela navedenih u Obiteljskom zakonu.²¹ Konačno, izbor kriterija može ovisiti o ispitivačevim pogledima na pojmove kao što su moralnost, solidarnost, ravnopravnost i sl. Oni su odraz ispitivačeve osobnosti, koja je pak rezultat njegova obrazovanja, nacionalnog pravnog sustava i kulture.²²

Prema Kestemont, nakon izbora kriterija vrednovanja zadaća je pravnog znanstvenika da ih operacionalizira.²³ Operacionalizacija će stvoriti okvir ocjene pozitivnopravnog

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*, str. 61.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Iako će i tu ponekad biti potrebno znanje iz drugih znanosti, npr. u slučaju provedbe socioloških istraživanja razumijevanje statistike i slično. *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20.

²² Kestemont, L., *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, str. 62.

²³ *Ibid.*

uređenja.²⁴ Prvo, znanstvenici trebaju pojasniti značenje svakog od odabranih kriterija, odnosno odrediti njihov okvir i točno značenje unutar istraživačkog projekta.²⁵ Primjerice, prije ocjene određenog pravnog rješenja s aspekta načela vladavine prava potrebno je definirati taj kriterij. Drugo, znanstvenici moraju pokazati smjer u kojem će vrednovanje napredovati: na temelju kojih indikatora i zašto.²⁶ Kestemont navodi primjer ocjene prilagođenosti novog zakona pravnom sustavu koja uzima u obzir složenost prava kao negativan indikator prilagođenosti. U tom slučaju pravni znanstvenici trebaju objasniti zašto se složenost prava smatra negativnim indikatorom i do kojeg se stupnja složenost može smatrati prihvatljivom.²⁷ Konačno, treba odrediti težinu uzetih kriterija.²⁸ Primjerice, pravni znanstvenici mogu odrediti da prednost prilikom ocjene imaju pravni kriteriji u odnosu na izvanpravne, ali i obratno.²⁹ Nakon što su kriteriji operacionalizirani, pravni znanstvenici mogu davati prijedloge poboljšanja određenog uređenja.³⁰ Provedbom vrednujućeg cilja znanstvenog istraživanja postojeći problemi u pozitivnopravnom uređenju nisu samo spomenuti, već objašnjeni.³¹

Empirijsko istraživanje Luke Burazina i Svana Relca o shvaćanju pravne znanosti od strane hrvatskih pravnih znanstvenika u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu utvrdilo je u koliko se udžbenika izrijekom iskazuje odredba o pravnoznanstvenoj disciplini kojoj pripadaju ili pravnoj znanosti općenito te na koji su način određeni predmeti, ciljevi i metode odgovarajuće pravnoznanstvene discipline ili pravne znanosti općenito.³² Istraživanje je pokazalo da se od ukupno 12 udžbenika koji izrijekom sadržavaju odredbu pravnoznanstvene discipline kojoj pripadaju (ili pravne znanosti općenito) u četiri udžbenika kao jedan od ciljeva pravnoznanstvene discipline (ili pravne znanosti općenito) određuje ocjena postojećeg prava.³³ Riječ je o udžbenicima obiteljskog prava,³⁴ kaznenog prava,³⁵ kaznenog procesnog prava³⁶ i trgovačkog prava.³⁷ S druge strane, u njih sedam kao jedan od ciljeva pravnoznanstvene discipline (ili pravne znanosti općenito) određuje se davanje preporuka o tumačenju i primjeni pravnih normi sucima (preporučivanje *de sententia ferenda*), a u njih 11 preporučivanje primjerenijih rješenja zakonodavcu (preporučivanje *de lege ferenda*).³⁸ S obzirom na to da je teško zamisliva metodološki utemeljena preporuka boljeg prava bez prethodne ocjene postojećeg prava,

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*, str. 63.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² Burazin, L. i Relac, S., Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, str. 1358.

³³ *Ibid.*, str. 1386 i 1387.

³⁴ *Ibid.*, str. 1370.

³⁵ *Ibid.*, str. 1372.

³⁶ *Ibid.*, str. 1374.

³⁷ *Ibid.*, str. 1379.

³⁸ *Ibid.*

može se pretpostaviti da se i u svim udžbenicima u kojima se ocjena prava ne navodi izrijekom kao cilj pravne znanosti, a u kojima se kao cilj pravne znanosti određuje davanje preporuka *de lege ferenda* i *de sententia ferenda*, ocjena prava vjerojatno podrazumijeva kao jedan od ciljeva istraživanja prava.³⁹

Kada je riječ o navođenju kriterija na temelju kojih se vrednuje postojeće pravno uređenje, istraživanje je utvrdilo da se od četiri udžbenika koji navode ocjenu (kritiku) prava kao jedan od ciljeva pravne znanosti ti kriteriji izrijekom navode samo u udžbeniku kaznenog procesnog prava.⁴⁰ U preostala se tri udžbenika kriteriji vrednovanja ne spominju, ali autori smatraju da se može pretpostaviti da se kriteriji preporučivanja (navedeni u tim udžbenicima) u određenoj mjeri preklapaju s kriterijima ocjene postojećega pravnog uređenja.⁴¹

Empirijsko istraživanje Burazina i Relca utvrdilo je da su kriteriji vrednovanja pretežito zanemareni od strane pravnih znanstvenika u suvremenoj udžbeničkoj literaturi na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Budući da se pretpostavlja da se u većini udžbenika ocjena prava prešutno implicira kao jedan od ciljeva pravnoznanstvene discipline kojoj pripadaju (ili pravne znanosti općenito), ovo istraživanje nadovezuje se na njihovo s osnovnom zadaćom analize ostvarivanja istraživačkog cilja vrednovanja pozitivnog prava u suvremenoj udžbeničkoj literaturi obiteljskog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Udžbenik obiteljskog prava odabran je kao predmet ovog istraživanja iz nekoliko razloga. Najprije, a s obzirom na iskustvo studiranja autora na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, odabirom udžbenika obiteljskog prava autor očekuje mogućnost prikaza većeg broja kriterija vrednovanja u odnosu na preostala dva udžbenika iz kaznenog prava i trgovačkog prava, u kojima je utvrđeno da se kriteriji vrednovanja jednako ne spominju (iako se ocjena postojećeg prava u njima navodi kao jedan od ciljeva pravne znanosti),⁴² pa onda i mogućnost izvođenja određenih zaključaka iz njihove primjene. Naime, udžbenik obiteljskog prava napisan je nakon donošenja potpuno novog Obiteljskog zakona (Narodne novine 103/15 i 98/19), koji je stupio na snagu 1. studenoga 2015., a koji je sadržajno gotovo istovjetan Obiteljskom zakonu (Narodne novine 75/14) koji je Ustavni sud Republike Hrvatske privremeno suspendirao četiri mjeseca nakon njegova stupanja na snagu (U.I.3101/2014, Narodne novine 5/15). Novi Obiteljski zakon izazvao je brojne kontroverze u stručnoj i općoj javnosti, što je rezultiralo i znatnim brojem kritika (ocjena) i preporuka *de lege ferenda* u udžbeniku iz obiteljskog prava iz 2021. To se nagovještava u predgovoru udžbenika, u kojem urednica i jedna od autorica udžbenika Dubravka Hrabar navodi kako su osobitu teškoću analizi propisa predstavljali dijelovi novog Obiteljskog zakona "izmijenjeni na teško prihvatljiv način" te da je u udžbeniku na

³⁹ Ovaj zaključak nije iznesen u Burazinovu i Relčevu istraživanju jer je ono bilo ograničeno samo na *izrijekom* iskazane ciljeve pravne znanosti.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 1374.

⁴¹ *Ibid.*, str. 1389.

⁴² *Ibid.* str. 42.

mnogim mjestima upozoravano "na pojedine nelogičnosti zakonskih rješenja i potrebne promjene *de lege ferenda*".⁴³ Također, u uvodnom poglavlju udžbenika, u kojem se raspravlja o izvorima obiteljskog prava, navodi se kako Obiteljski zakon iz 2015. godine "ne odražava osnovne nomotehničke zahtjeve razumljivosti i ustavnih zahtjeva za vladavinom prava".⁴⁴ Dodatno se ističe da je navedeni Zakon predmet ocjene ustavnosti na Ustavnom sudu Republike Hrvatske.⁴⁵ Drugi je razlog odabira ovog udžbenika kao predmeta analize to što se u njemu na jednom mjestu obrađuju sva glavna pitanja hrvatskog obiteljskopravnog uređenja i sve glave novog Obiteljskog zakona, čime se postiže jednaka zastupljenost i ujednačen način obrade svih tema obiteljskopravnog uređenja unutar istraživanja. Također, ovaj se udžbenik zbog broja relevantnih autora i sustavno izložene materije obiteljskog prava može smatrati karakterističnim primjerom znanstvenog rada iz područja hrvatskog obiteljskog prava. Konačno, kao što je prethodno spomenuto, rezultati istraživanja Burazina i Relca pokazali su da se, unatoč tome što se u udžbeniku obiteljskog prava kao jedan od ciljeva pravnoznanstvene discipline (ili pravne znanosti općenito) navodi ocjena (kritika) postojećeg zakonodavstva, kriteriji vrednovanja ne navode.⁴⁶ Stoga istraživanje smjera na utvrđenje kriterija vrednovanja na temelju kojih se ta ocjena (kritika) doista provodi u udžbeniku. Iz tih razloga i s obzirom na okvire ovoga rada, prema mišljenju autora, udžbenik obiteljskog prava predstavlja prikladno i dostatno mjesto za utvrđivanje kriterija vrednovanja hrvatskog obiteljskopravnog uređenja.

Rezultati istraživanja Burazina i Relca pokazali su da se u slučaju udžbenika obiteljskog prava kao jedan od ciljeva pravnoznanstvene discipline (ili pravne znanosti općenito) navodi ocjena (kritika) postojećeg zakonodavstva, no ujedno iz istraživanja proizlazi da nisu navedeni kriteriji vrednovanja na temelju kojih se ta ocjena (kritika) provodi.⁴⁷ Stoga je cilj ovoga istraživanja utvrditi koji se kriteriji vrednovanja prava koriste pri vrednovanju hrvatskog obiteljskopravnog uređenja i na koji se način oni koriste u udžbeniku obiteljskog prava. Što se tiče načina korištenja kriterija vrednovanja, tj. njihove operacionalizacije, istraživanje će se zadržati samo na utvrđivanju jesu li kriteriji vrednovanja određeni izrijekom ili prešutno.⁴⁸ Budući da je kao predmet analize korišten udžbenik čija je osnovna svrha opisati i usustaviti pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa za potrebe obrazovanja studenata prava, pošao sam od pretpostavke da u njemu operacionalizacija kriterija vrednovanja neće biti posebno provedena. Takvu

⁴³ Hrabar, D. *et al.*, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021, Predgovor, V.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 31.

⁴⁵ *Ibid.* U tijeku provedbe ovoga istraživanja Ustavni sud Republike Hrvatske donio je odluku o ocjeni ustavnosti Obiteljskog zakona. Od 148 osporenih članaka Zakona (od ukupno njih 555) neustavnost je utvrđena u njih 18 te su ukinuti. Ustavni sud Republike Hrvatske, odluka br: U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023.

⁴⁶ Burazin, L. i Relac, S., Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, str. 1369 i 1370.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 1369 i 1370.

⁴⁸ Istraživanje ne razmatra kako je određen sadržaj kriterija vrednovanja, već je samo ispitalo stupanj operacionalizacije prema Kestemont.

pretpostavku podupiru rezultati istraživanja Burazina i Relca te osobno iskustvo studiranja na Pravnom fakultetu u Zagrebu.

Istraživanje odgovara na sljedećih pet pitanja:

- 1) Koji se kriteriji vrednovanja prava koriste u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?
- 2) Koja je učestalost korištenja pojedinih kriterija vrednovanja u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?
- 3) Koji je omjer pravnih i izvanpravnih kriterija vrednovanja prava u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?
- 4) Jesu li kriteriji vrednovanja prava u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021, određeni izrijekom?
- 5) U kojoj mjeri preporučivanje boljeg prava slijedi vrednovanje prava u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?

U istraživanju se kao temeljna metoda koristila metoda kvalitativne analize sadržaja. Riječ je o kvalitativnom empirijskom istraživanju, u kojem će se istraživati praksa ostvarivanja istraživačkog cilja vrednovanja prava na temelju analize pravnoznanstvenog teksta udžbenika obiteljskog prava u kojem se vrednuje hrvatsko obiteljskopravno uređenje. Za ovo je istraživanje prikladna metoda kvalitativne analize sadržaja jer je riječ o interpretaciji sadržaja tekstualnih podataka (u ovom slučaju teksta udžbenika) kroz proces sustavne klasifikacije, kodiranja i identificiranja tema ili uzoraka.⁴⁹ Jedinica analize jesu sve rečenice iz udžbenika D. Hrabar et al. *Obiteljsko pravo* iz 2021. godine u kojima se ocjenjuje pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa. Analiza dobivenih rezultata istraživanja provedena je deskriptivnom metodom.

Istraživanje je krenulo od otvorenog mjernog instrumenta s kategorijama “pravni i izvanpravni kriteriji vrednovanja” preuzetima iz metodološke literature Line Kestemont i potkategorijama koje su manjim dijelom preuzete od Kestemont, a u većini slučajeva proizašle su iz istraživačeve analize teksta. Radi se o mješovitom deduktivno-induktivnom tipu⁵⁰ kvalitativne analize sadržaja teksta, gdje se početni mjerni instrument, dijelom prezet iz teorijske literature, modificira i nadopunjuje prema sadržaju analiziranog teksta. Navedeni mješoviti tip kvalitativne analize sadržaja teksta korišten je jer u spomenutoj domaćoj teorijskoj literaturi nije postojao gotov mjerni instrument za

⁴⁹ Hsieh, H.-F. i Shannon, S. E., *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*, *Qualitative Health Research*, 15(9), 2005, str. 127–288.

⁵⁰ Deduktivni tip analize sadržaja koristi se u slučajevima kad je struktura analize (mjerni instrument) određena na temelju postojećeg znanja (teorija, koncepata, modela itd.). Induktivni tip analize sadržaja koristi se kada prethodnog teorijskog znanja nema ili je ono fragmentirano. Induktivni tip analize sadržaja uključuje otvoreno kodiranje te stvaranje kategorija. Elo, S. i Kyngäs, H., *The qualitative content analysis process*, *Journal of Advanced Nursing*, br. 62(1), 2007, str. 109–111.

kriterije vrednovanja obiteljskoprogovnog uređenja, pa ga je za potrebe istraživanja bilo potrebno induktivno nadopunjavati. Početni mjerni instrument, sastavljen od preuzetih i očekivanih kriterija vrednovanja (potkategorija),⁵¹ dopunjen je novim kriterijima analizom poglavlja *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika) i *Bračno pravo* (str. 39–100 analiziranog udžbenika). Na taj način mjerni je instrument nadopunjavao analizom preostalih poglavlja (*Izvanbračna zajednica, Podrijetlo djeteta, Obiteljskoprogovni odnosi roditelja i djece, Mirno rješavanje obiteljskih prijepora, Posvojenje, Istospolne zajednice, Skrbništvo, Uzdržavanje, Imovinski odnosi*) do njegova konačnog oblika. Navedene kategorije i potkategorije međusobno su isključive, to jest, pojedina ocjena/kritika može pripadati samo jednoj kategoriji. Što se tiče preporučivanja boljeg prava, za njega nije rađen poseban mjerni instrument, nego ga se identificiralo u obliku zasebne kategorije. Preporučivanje boljeg prava identificiralo se temeljem rečenica iz kojih se može razumno zaključiti da im je smisao u predlaganju primjerenijeg pravnog uređenja zakonodavcu (*de lege ferenda*) ili sucu u vidu praktičnih smjernica za bolje tumačenje i primjenu postojećeg prava (*de sententia ferenda*).⁵²

Jedinica je sadržaja jedna osnovna tema: kriteriji vrednovanja prava.

Tema je podijeljena u sljedeće kategorije:

pravni i izvanpravni kriteriji, s potkategorijama:

- pravni kriteriji:
 - potpunost pravnog uređenja
 - vrijednosna suvislost pravnog uređenja
 - usklađenost s načelom prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta
 - usklađenost s načelom pravne sigurnosti
 - usklađenost s načelom vladavine prava
 - usklađenost s načelom skrbničke zaštite

⁵¹ Početni mjerni instrument sastojao se od sljedećih pravnih kriterija (potkategorija): potpunost pravnog uređenja, vrijednosna suvislost pravnog uređenja s pripadajućim potkategorijama, nomotehnička ispravnost normativnog dokumenta, dosljednost pravnog uređenja i određenost pravnog uređenja. Početni mjerni instrument sastojao se od sljedećih izvanpravnih kriterija (potkategorija): pravednost, društvena učinkovitost norme, ekonomičnost norme i tjelesni, emocionalni i duševni razvoj djeteta. Potkategorije vrijednosna suvislost pravnog uređenja, ekonomičnost norme i tjelesni, emocionalni i duševni razvoj djeteta preuzete su od Kestemont. Sve ostale početne potkategorije pravnih i izvanpravnih kriterija očekivale su se na temelju dosadašnjeg iskustva studiranja.

⁵² Preporučivanje boljeg prava može biti usmjereno prema zakonodavcu preporučivanjem primjerenijeg pravnog uređenja (*de lege ferenda*) ili sucu u vidu praktičnih smjernica za bolje tumačenje i primjenu postojećeg prava (*de sententia ferenda*). Vidi Ross, A., *On Law and Justice*, Oxford University Press, New York, 2019, str. 420.

- usklađenost s načelom zabrane diskriminacije
 - usklađenost s načelom ravnopravnosti spolova
 - usklađenost s načelom zaštite majčinstva
 - usklađenost s načelom pravičnosti obiteljskog prava
 - usklađenost s načelom žurnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima
 - usklađenost s načelom zakonitosti
 - usklađenost s načelom ekonomičnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima⁵³
 - usklađenost s načelom dobrovoljnosti postupka obiteljske medijacije
 - usklađenost s načelom heteroseksualnosti braka
- dosljednost pravnog uređenja
 - spojivost normi iste pravne snage
 - spojivost zakona s Ustavom
 - spojivost zakona s pravom Europske unije
 - spojivost zakona s međunarodnim ugovorima
 - spojivost zakona s praksom Ustavnog suda⁵⁴
 - određenost pravnog uređenja
 - nomotehnička ispravnost normativnog dokumenta
 - usklađenost s pravnom naravi instituta
 - svrhovitost pravnog uređenja

⁵³ Načelo ekonomičnosti postupanja jedno je od temeljnih načela procesnog prava, za razliku od izvanpravnog kriterija ekonomičnosti norme, koji sagledava normu s obzirom na njezinu ekonomsku isplativost. O načelu ekonomičnosti postupanja vidi Triva, S. i Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2004, str. 144.

⁵⁴ Analiza sadržaja teksta pokazala je potrebu za odvajanjem potkategorija spojivost zakona s Ustavom i spojivost zakona s praksom Ustavnog suda jer se u potonjem slučaju izričito kritizira zakonsko rješenje u odnosu na shvaćanje Ustavnog suda. Hrabar, D. et al., *Obiteljsko pravo*, str. 55 i 109.

- provedivost norme
- ustavnost instituta
- izvanpravni kriteriji:
 - pravednost
 - zaštita braka
 - održivost braka
 - društvena važnost braka
 - dostignuća eugenike
 - zaštita djeteta
 - tjelesni, duševni i emocionalni razvoj djeteta
 - autonomija maloljetnika
 - posebna zaštita maloljetnika
 - zaštita obiteljskopравnih odnosa roditelja i djece
 - duh obiteljskopравnih odnosa
 - društvena važnost obitelji
 - smisao odgoja
 - poslanje roditeljstva
 - podrijetlo djeteta
 - usklađenost s načelom istine
 - zaštita očinstva
 - opterećenost organa primjene prava
 - društvena učinkovitost norme
 - suvremena shvaćanja
 - teritorijalno ustrojstvo i kadrovski potencijali sustava socijalne skrbi
 - tržište rada.

Struktura je rada sljedeća. Nakon prvog, uvodnog poglavlja u drugome poglavlju slijedi rasprava o rezultatima istraživanja. Prikazat će se koji su pravni kriteriji vrednovanja u analiziranom udžbeniku bili korišteni za ocjenu pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa, koja je učestalost njihova korištenja te jesu li bili izričito ili prešutno određeni.⁵⁵ Potom će se prikazati koji su izvanpravni kriteriji vrednovanja u analiziranom udžbeniku bili korišteni za ocjenu pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa, koja je učestalost njihova korištenja te jesu li bili izričito ili prešutno određeni.⁵⁶ Zatim će se prikazati omjer korištenih pravnih i izvanpravnih kriterija. U četvrtom potpoglavlju prikazat će se u kojoj mjeri preporučivanje boljeg prava slijedi vrednovanje prava. Konačno, u trećem, zaključnom poglavlju iznijet će se osnovni odgovori na postavljena istraživačka pitanja te naznačiti mogući daljnji pravci i potencijalne slabosti istraživanja.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja pokazuju da je u analiziranom udžbeniku ukupno dano 369 ocjena pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija.⁵⁷ U ovom su poglavlju prikazani rezultati istraživanja vezani uz identitet korištenih pravnih i izvanpravnih kriterija vrednovanja, učestalost njihova korištenja, međusobnog omjera te omjera ocjena prava i danih preporuka *de lege* i *de sententia ferenda*.

Što se tiče načina korištenja kriterija vrednovanja, tj. njihove operacionalizacije, budući da je predmet istraživanja bio udžbenik, a da Kestemont raspravlja o operacionalizaciji kriterija vrednovanja u znanstvenim istraživanjima, pošlo se od pretpostavke da operacionalizacija kriterija nije u svim aspektima bila provedena onako kako bi je trebalo provesti u znanstvenim istraživanjima. Naime, temeljna je svrha udžbenika opisati i usustaviti postojeće pravno uređenje određenih društvenih odnosa. Radi se pretežito o djelatnosti *de lege lata*. Ocjena, pa onda i preporuka boljeg prava ili boljeg tumačenja i primjene prava najčešće je uzgredni cilj udžbeničke literature. Sukladno tome, kao što je već navedeno u uvodu, u istraživanju se pošlo od pretpostavke da naglasak neće biti na operacionalizaciji kriterija vrednovanja kako je postavljena od strane Kestemont, pa se stoga ponajprije ispitalo je li barem u nekoj mjeri određen sadržaj kriterija vrednovanja, ali ne i jesu li, primjerice, određeni indikatori ostvarenosti i težina pojedinih kriterija. Kod onih kriterija koji su dodatno operacionalizirani to će biti spomenuto. Istraživanje nije ispitalo kako je određen sadržaj kriterija vrednovanja.

⁵⁵ Kriteriji su smatrani izričito određenima kad su prilikom ocjene (kritike) prava izrijekom navedeni. Kriteriji su smatrani prešutno određenima kad su protumačeni iz jezičnih formulacija.

⁵⁶ Istraživanje je iz analize isključilo ona mjesta u udžbeniku gdje se ne može utvrditi na temelju kojeg se kriterija vrednovanja ocjenjuje pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa. Istraživanje je utvrdilo da je od ukupnog broja pozitivnih i negativnih ocjena 2,6 % takvih slučajeva prisutno u analiziranom udžbeniku.

⁵⁷ Statistički, to je prisutnost 0,72 ocjene (kritike) po stranici udžbenika. Analizirani udžbenik ukupno ima 514 stranica.

2.1. Pravni kriteriji

Tablica 1. Upotreba pravnih kriterija vrednovanja pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa

Pravni kriterij	Ukupno (br.)	Ukupno (%)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Potpunost pravnog uređenja	91	27,33	3	88	6	5
Vrijednosna suvislost pravnog uređenja	89	26,73	72	17	10	2
Nomotehnička ispravnost normativnog dokumenta	60	18,02	8	52	16	0
Određenost pravnog uređenja	36	10,81	24	12	2	0
Dosljednost pravnog uređenja	36	10,81	5	31	4	2
Provedivost norme	9	2,7	3	6	1	0
Svrhovitost pravnog uređenja	6	1,8	3	3	0	0
Narav pravnog instituta	5	1,5	1	4	0	1
Ustavnost instituta	1	0,3	1	0	0	0
Ukupno	333	100,00	120	213	39	10

Istraživanje je utvrdilo ukupno devet pravnih kriterija kojima se ocjenjivalo pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko*

pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021. Većina kriterija određena je prešutno. U nastavku će se raspraviti o rezultatima za svaki pojedini pravni kriterij.

2.1.1. Potpunost pravnog uređenja

Istraživanje je pokazalo da je kriterij potpunosti pravnog uređenja najčešće korišteni kriterij vrednovanja za ocjenu pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa u analiziranom udžbeniku. Od ukupnog broja danih ocjena (369) na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija kriterij potpunosti korišten je u 24,66 % slučajeva. Kriterij potpunosti pravnog uređenja gotovo je u cijelosti prešutno primijenjen (96,7 %) ⁵⁸ te je identificiran u sljedećim jezičnim formulacijama u udžbeniku: “propuštanje propisivanja obveze”, ⁵⁹ “nažalost nije uočena potreba propisivanja”, ⁶⁰ “propust je zakonodavca što nije izrijekom propisao sankciju”, ⁶¹ “bilo bi uputno da je zakonodavac predvidio”, ⁶² “ono što ostaje nedorečeno”, ⁶³ “zakon nije obuhvatio”, ⁶⁴ “čini se da zakonodavac nije vodio računa” ⁶⁵ i u drugim sličnim formulacijama, iz kojih se može zaključiti da postoji potreba za odredbom koja bi uredila odnos koji je, po mišljenju autora udžbenika, ostao neuređen. Istraživanje je pokazalo da su kod kriterija potpunosti pravnog uređenja preporuke *de lege ferenda* i *de sententia ferenda* približno ravnomjerno prisutne, što uglavnom nije slučaj kod ostalih kriterija vrednovanja.

2.1.2. Vrijednosna suvislost pravnog uređenja

Istraživanje je pokazalo da je kriterij vrijednosne suvislosti pravnog uređenja drugi najčešće korišteni pravni kriterij vrednovanja za ocjenu pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa u analiziranom udžbeniku. Od ukupnog broja ocjena na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija (369) kriterij je korišten u 24,11 % slučajeva. Kriterij je sagledavan u odnosu na usklađenost pravnog uređenja s pravnim načelima. Istraživanje je utvrdilo 13 pravnih načela u odnosu na koje se ocjenjivala sukladnost pravnog uređenja. Istraživanje je pokazalo veći stupanj izričitog navođenja tog kriterija, kao i njegove operacionalizacije, u odnosu na ostale pravne kriterije vrednovanja. U poglavlju *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika) navodi se da su pravna načela “temelj za tumačenje ... pravnih normi u slučaju kolizije više njih međusobno”, “postojanja

⁵⁸ Kriterij potpunosti pravnog uređenja smatrao se izričito određenim u slučajevima kad se izrijekom navodilo postojanje pravne praznine. Vidi *ibid.*, str. 430.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 69.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 71.

⁶¹ *Ibid.*, str. 73.

⁶² *Ibid.*, str. 245.

⁶³ *Ibid.*, str. 313.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 419.

⁶⁵ *Ibid.*, str. 425.

zakonskih praznina”, ali da i “održavaju vrijednosni sustav na kojemu pravni sustav počiva”.⁶⁶

Tablica 2.

Potkategorije kriterija vrijednosne suvislosti pravnog uređenja

Vrijednosna suvislost pravnog uređenja	Ukupno (br.)	Ukupno (%)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta	40	44,94	33	7	4	2
Načelo pravne sigurnosti	15	16,85	11	4	3	0
Načelo vladavine prava	9	10,11	8	1	0	0
Načelo skrbničke zaštite	8	9,00	8	0	1	0
Načelo zabrane diskriminacije	5	5,62	3	2	0	0
Načelo ravnopravnosti spolova	2	2,25	2	0	0	0
Načelo zaštite majčinstva	2	2,25	1	1	1	0
Načelo pravičnosti obiteljskog prava	2	2,25	2	0	0	0
Načelo žurnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima	2	2,25	2	0	1	0
Načelo zakonitosti	1	1,12	1	0	0	0

⁶⁶ *Ibid.*, str. 34.

Načelo ekonomičnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima	1	1,12	0	1	0	0
Načelo dobrovoljnosti postupka obiteljske medijacije	1	1,12	1	0	0	0
Načelo heteroseksualnosti braka	1	1,12	0	1	0	0
Ukupno	89	100,00	72	17	10	2

Istraživanje je pokazalo da je načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta najčešće korištena potkategorija kriterija vrijednosne suvislosti pravnog uređenja na temelju kojega se vrednovalo pravno uređenje obiteljskih odnosa u udžbeniku. Od ukupnog broja ocjena na temelju pravnih kriterija vrednovanja načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta korišteno je u 12,01 % slučajeva. Također, od ukupnog broja pravnih i izvanpravnih kriterija (369) na usklađenost s načelom prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta otpada 10,84 % ocjena. Kriterij se u većini slučajeva koristio izričito (82,5 %), dok se prešutno identificirao u jezičnim formulacijama kao što su: “dvojbena sa stajališta uvažavanja prava djeteta”,⁶⁷ “kao žrtve ovakvog tumačenja Konvencije ... neumitno se mogu naći i djeca”,⁶⁸ “postoji opasnost da dijete bude zakinuto ako se ide na pojednostavljeni postupak”⁶⁹ i u drugim sličnim formulacijama, iz kojih se moglo zaključiti da je odnosno pravno načelo dovedeno u pitanje određenim pravnim uređenjem. Što se tiče operacionalizacije, načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta definirano je u potpoglavlju *Načela obiteljskog prava* (str. 34–37 analiziranog udžbenika) unutar poglavlja *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika) kao jedno od temeljnih načela obiteljskog prava te ekstenzivno u posebnom potpoglavlju *Prava djece* u sklopu poglavlja *Obiteljskopравni odnosi roditelja* (str. 175–258 analiziranog udžbenika).⁷⁰

Načelo pravne sigurnosti druga je najčešća potkategorija kriterija vrijednosne suvislosti pravnog uređenja na temelju kojega se ocjenjivalo pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa. Načelo pravne sigurnosti najčešće je navedeno u izričitom obliku, dok je kao

⁶⁷ *Ibid.*, str. 268.

⁶⁸ *Ibid.*, str. 291.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 437.

⁷⁰ *Ibid.*, str. 207– 210.

prešutno identificirano u sljedećim jezičnim formulacijama: “vjerojatno prouzročiti još više neujednačenosti u sudskoj praksi”,⁷¹ “što bi moglo značiti neujednačenost upravne prakse”,⁷² “nedostatci ... mogli bi biti ... nedosljedna provedba”,⁷³ “kako bi se ostvarila sigurnost u pravnom prometu”.⁷⁴ Što se tiče operacionalizacije, načelo pravne sigurnosti definirano je na nekoliko mjesta u udžbeniku, ali u većini je slučajeva konkretizirano u odnosu na poglavlje u kojem je korišteno. U poglavlju *Bračno pravo* (str. 39–100 analiziranog udžbenika) određuje se kako pravna sigurnost zahtijeva “jasno propisivanje ovlaštenika s pravom na tužbu” te “rokove u kojima se podnosi”.⁷⁵ U poglavlju *Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece* (str. 175–258 analiziranog udžbenika) navodi se kako je pravna sigurnost “jedno od pravnih načela i dio vladavine prava” koji zahtijeva “da pretpostavke za izricanje mjere, njezino trajanje i postupak budu zakonom precizno propisane”.⁷⁶ U poglavlju *Izvanbračna zajednica* (str. 101–110 analiziranog udžbenika) navodi se kako je “potreba za pravnom regulativom odraz zahtjeva za pravnom sigurnošću”.⁷⁷

Načelo vladavine prava u većini je slučajeva navedeno u izričitom obliku. U jednom slučaju identificirano je prešutno, gdje se kritizirala razrada bitnog pravnog pitanja provedbenim propisom,⁷⁸ za što se na drugom mjestu u udžbeniku izričito navelo da je protivno načelu vladavine prava.⁷⁹ Što se tiče operacionalizacije, jedinstvo propisa navodi se kao jedan element zahtjeva vladavine prava.⁸⁰

Načelo skrbničke zaštite u svim je slučajevima utvrđeno prešutno, što predstavlja razliku u odnosu na ostale potkategorije kriterija vrijednosne suvislosti pravnog uređenja, koji su u većini slučajeva u udžbeniku navedeni izričito. Načelo skrbničke zaštite identificirano je u sljedećim jezičnim formulacijama: “mogu se bitno ugroziti različita prava šticećenika”,⁸¹ “protivno pravu na adekvatnu zaštitu osobe koja zbog duševnih smetnji ...”,⁸² “krajnje je upitno koliko i što se ovakvim rješenjem postiže na planu zaštite osoba s duševnim smetnjama”,⁸³ “ne uspijeva dosljedno zaštititi prava osoba kojoj je imenovan skrbnik”,⁸⁴ “... upitna je kvaliteta skrbi i kompetencije za zastupanje”⁸⁵ i u drugim sličnim formulacijama gdje se propituje utjecaj pravnog uređenja na zaštitu prava osoba stavljenih pod

⁷¹ *Ibid.*, str. 108.

⁷² *Ibid.*, str. 118.

⁷³ *Ibid.*, str. 461.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 476.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 60.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 254.

⁷⁷ *Ibid.*, str. 103.

⁷⁸ *Ibid.*, str. 337.

⁷⁹ *Ibid.*, str. 55.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 104.

⁸¹ *Ibid.*, str. 68.

⁸² *Ibid.*, str. 291.

⁸³ *Ibid.*, str. 310.

⁸⁴ *Ibid.*, str. 376.

⁸⁵ *Ibid.*, str. 373.

skrbništvo. Što se tiče operacionalizacije, definicija tog načela nalazi se u poglavlju *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika).⁸⁶

Načelo zabrane diskriminacije u većini slučajeva navedeno je u izričitom obliku, dok je prešutno identificirano u sljedećim jezičnim formulacijama: “utoliko su u lošijoj poziciji”,⁸⁷ “stavljani su u bitno nepovoljniji položaj”.⁸⁸ Što se tiče operacionalizacije, načelo zabrane diskriminacije definirano je u spomenutom potpoglavlju poglavlja *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika) kao jedno od temeljnih načela obiteljskog prava.⁸⁹

Načelo zaštite majčinstva primijenjeno je u izričitom i prešutnom obliku. U prešutnom obliku identificirano je u formulaciji: “Neprikladnost ovakvog zakonskog uređenja temelji se na tome da se može smatrati, usprkos činjenici da je određena žena doista i rodila, da ona nije njegova majka, već je to neka druga žena... Okosnica majčinstva je porođaj.”⁹⁰ Što se tiče operacionalizacije, načelo zaštite majčinstva definirano je u poglavljima *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika) kao jedno od temeljnih načela obiteljskog prava, i *Podrijetlo djeteta* (str. 111–174 analiziranog udžbenika).⁹¹ Također, izričito se određuje kako je načelo zaštite majčinstva nadređeno načelu ravnopravnosti spolova.⁹²

Načelo ekonomičnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima primijenjeno je u prešutnom obliku te je identificirano u sljedećoj formulaciji: “ova mogućnost bila je bitna zbog ... ubrzanja ostvarivanja prava na uzdržavanje te izbjegavanja parničnih troškova”.⁹³ Što se tiče operacionalizacije, načelo ekonomičnosti postupanja definirano je u poglavlju *Podrijetlo djeteta* (str. 111–174 analiziranog udžbenika).⁹⁴

Načelo heteroseksualnosti braka primijenjeno je u prešutnom obliku te je identificirano u sljedećoj formulaciji: “Ukratko, Zakon o životnom partnerstvu drznuo se staviti znak jednakosti između nejednakih vrijednosti.”⁹⁵ Što se tiče operacionalizacije, načelo heteroseksualnosti braka definirano je u poglavlju *Bračno pravo* (str. 39–100 analiziranog udžbenika).⁹⁶

Načela pravičnosti obiteljskog prava, žurnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima, ravnopravnosti spolova, zakonitosti i dobrovoljnosti postupka obiteljske medijacije u

⁸⁶ *Ibid.*, str. 36.

⁸⁷ *Ibid.*, str. 125.

⁸⁸ *Ibid.*, str. 267.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 17.

⁹⁰ Navedenu formulaciju svrstao sam pod načelo zaštite majčinstva jer se kritika dotiče oborivosti presumpcije majčinstva kao pravnog odnosa zaštićenog Ustavom. Također, u udžbeniku se navodi da ustavna zaštita majčinstva obuhvaća i njezinu društvenu vrijednost. *Ibid.*, str. 114–116.

⁹¹ *Ibid.*, str. 19 i 114.

⁹² *Ibid.*, str. 34 i 35.

⁹³ *Ibid.*, str. 431.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 142.

⁹⁵ *Ibid.*, str. 304.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 44 i 45.

svim slučajevima primijenjena su u izričitom obliku. Što se tiče operacionalizacije, u poglavlju *Podrijetlo djeteta* (str. 111–174 analiziranog udžbenika) navodi se neizravno obilježje načela pravičnosti obiteljskog prava.⁹⁷ Načelo žurnosti postupanja u obiteljskopравnim stvarima definirano je također u poglavlju *Podrijetlo djeteta* (str. 111–174 analiziranog udžbenika).⁹⁸ Načelo ravnopravnosti spolova definirano je u poglavlju *Uvod u obiteljsko pravo* (str. 1–38 analiziranog udžbenika) kao jedno od temeljnih načela obiteljskog prava te u poglavlju *Bračno pravo* (str. 39–100 analiziranog udžbenika). Dodatno, izričito se određuje kako je načelo ravnopravnosti spolova podređeno načelu zaštite majčinstva.⁹⁹ Načelo dobrovoljnosti postupka obiteljske medijacije definirano je u poglavlju *Mirno rješavanje obiteljskih prijepora* (str. 259–272 analiziranog udžbenika).¹⁰⁰

2.1.3. Nomotehnička ispravnost normativnog dokumenta

Nomotehnička ispravnost normativnog dokumenta treća je najčešća potkategorija pravnih kriterija vrednovanja na temelju kojih se ocjenjivalo pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa u udžbeniku obiteljskog prava. Od ukupnog broja ocjena na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija kriterij nomotehničke ispravnosti normativnog dokumenta prisutan je u 16,26 % slučajeva. Istraživanje je pokazalo da je kriterij u većini slučajeva primijenjen prešutno (86,67 %). Identificirao se u sljedećim formulacijama: “što je tautologija”,¹⁰¹ “nedosljedno se koriste pojmovi”,¹⁰² “što izričajem nije u skladu s preostalim odredbama”,¹⁰³ “Zakon nepotrebno ponavlja istovjetnu određbu”,¹⁰⁴ “zamjetno je ... poigravanje i svojevrsno razbacivanje pojmovima”,¹⁰⁵ “došlo je do pogrešne upotrebe stručnog pravnog nazivlja”¹⁰⁶ te u drugim istim ili sličnim formulacijama, gdje se nazivlje pojmova ili tehnička sustavnost propisa dovodi u pitanje. Što se tiče operacionalizacije, u poglavlju *Posvojenje* (str. 273–338 analiziranog udžbenika) neizravno se navodi kako je terminološka neusklađenost protivna “značaju dosljednosti i sklada u pravnom izričaju te da bi “svrha prava ... trebala biti ta da unese jasnoću u činjenice i u hijerarhiju vrijednosti”.¹⁰⁷

2.1.4. Određenost pravnog uređenja

Kriterij određenosti pravnog uređenja sljedeći je pravni kriterij po zastupljenosti kojim se ocjenjivalo pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa u analiziranom udžbeniku.

⁹⁷ *Ibid.*, str. 140.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 142.

⁹⁹ *Ibid.*, str. 34, 35 i 80.

¹⁰⁰ *Ibid.*, str. 268.

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 59.

¹⁰² *Ibid.*, str. 133.

¹⁰³ *Ibid.*, str. 184.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 252.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 277.

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 451.

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 329.

Kriterij se u većini slučajeva (66,67 %) koristio izričito, dok se prešutno identificirao u sljedećim formulacijama: “bilo bi jasnije”,¹⁰⁸ “nije pojašnjeno niti što znači”,¹⁰⁹ “nije precizirano”,¹¹⁰ “sudska praksa će pokazati ubraja li se”¹¹¹ i u drugim sličnim formulacijama, gdje postoje nejasnoće u pogledu tumačenja pravnih odredbi ili podvođenja činjeničnih stanja pod njih.

2.1.5. Dosljednost pravnog uređenja

Tablica 3.

Učestalost upotrebe potkategorija kriterija dosljednosti

Dosljednost pravnog uređenja	Ukupno (br.)	Ukupno (%)
Sukladnost normi iste pravne snage	15	40,00
Spojivost zakona s međunarodnim ugovorom	13	37,14
Spojivost zakona s Ustavom	5	14,29
Spojivost zakona s praksom Ustavnog suda	2	5,71
Spojivost zakona s pravom Europske unije	1	2,86
Ukupno	36	100,00

Kriterij dosljednosti pravnog uređenja jednak je po učestalosti korištenja kriteriju određenosti pravnog uređenja. Kriterij dosljednosti pravnog uređenja u većini slučajeva primijenjen je prešutno (86,11 %) te je identificiran u sljedećim formulacijama: “na što obvezuje Konvencija”,¹¹² bilo bi u skladu s definicijom djeteta iz Konvencije”,¹¹³ “kontradiktorne odredbe”,¹¹⁴ “donekle je suprotna odredba”,¹¹⁵ “protivna bi bila i

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 250.

¹⁰⁹ *Ibid.*, str. 311.

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 337.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 471.

¹¹² *Ibid.*, str. 36.

¹¹³ *Ibid.*, str. 66.

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 131.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 252.

odredbi”,¹¹⁶ “očito neustavno”¹¹⁷ te u istim ili sličnim formulacijama gdje je dovedena u pitanje spojivost između pravnih propisa iste ili različite pravne snage te između pravnih propisa i sudske prakse. Istraživanje je pokazalo da je najviše kritika usmjereno prema nespojivosti odredaba iste pravne snage te nespojivosti zakonskih odredaba i međunarodnih ugovora.

2.1.6. Provedivost norme

Istraživanje je pokazalo da je kriterij provedivosti norme u većini slučajeva prešutno primijenjen (66,67 %) te je identificiran u sljedećim formulacijama: “učiniti je neprimjenjivom”,¹¹⁸ “neće moći postaviti muškarac jer će on ocem djeteta biti ustanovljen kasnije”,¹¹⁹ “a zbog kratkoće roka vjerojatno neće saznati za splet okolnosti ... i početak roka za njegovu tužbu radi osporavanja”,¹²⁰ “pa je teško zamisliti da bi sud mogao po primitku prijedloga odmah donijeti i rješenje”¹²¹ i u drugim sličnim formulacijama gdje je provedivost odredbe dovedena u pitanje zbog pravnih ili faktičnih razloga.

2.1.7. Svrhovitost pravnog uređenja

Istraživanje je pokazalo da je kriterij svrhovitosti pravnog uređenja podjednako primijenjen u izričitom i u prešutnom obliku. Identificiran je prešutno u formulacijama: “Ovdje je riječ, zapravo, o okolnostima koje su prethodno već utvrđene u drugim mjerodavnim postupcima...”,¹²² “što je prilično nepraktično”,¹²³ “pravna teorija upozorava da ... mogu dovesti do tumačenja da se dijete može oglušiti na zahtjev roditelja ... pozivajući se na to da je dužno obavijestiti roditelja najkasnije do 1. studenoga”.¹²⁴

2.1.8. Narav pravnog instituta

Narav pravnog instituta pravni je kriterij sastavljen od potkategorija onih instituta čija je narav u udžbeniku dovedena u pitanje određenim pravnim uređenjem. Istraživanje je pokazalo da se u najvećem broju slučajeva radilo o pravnom uređenju instituta osporavanja očinstva u poglavlju *Podrijetlo djeteta* (str. 111–174 analiziranog udžbenika). Kriterij naravi instituta osporavanja očinstva u većini slučajeva primijenjen je prešutno formulacijama poput “sva nelogičnost obezvrjeđivanja instituta osporavanja očinstva”,¹²⁵ “Tajna o tome da dijete ne potječe od njezina muža i štićenika ... ostat će skrivena, pa neće

¹¹⁶ *Ibid.*, str. 291.

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 350.

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 107.

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 148.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 164.

¹²¹ *Ibid.*, str. 251.

¹²² *Ibid.*, str. 310.

¹²³ *Ibid.*, str. 349.

¹²⁴ *Ibid.*, str. 413.

¹²⁵ *Ibid.*, str. 163.

doći do osporavanja očinstva”,¹²⁶ “u praksi će biti prijeporno hoće li on u tako kratkom roku saznati da dijete ne potječe od muža njegove štićenice”.¹²⁷ Kriterij naravi instituta uzdržavanja primijenjen je u prešutnom obliku formulacijom “u tom kontekstu nejasna je odredba ... oslabila pravo djeteta na uzdržavanje”.¹²⁸

Tablica 4.

Učestalost upotrebe potkategorija kriterija naravi pravnog instituta

Narav pravnog instituta	Ukupno (br.)	Izričito (br.)	Prešutno	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Narav instituta osporavanja očinstva	4	1	3	0	0
Narav instituta uzdržavanja	1	1	0	0	1
Ukupno	5	2	3	0	1

2.1.9. Ustavnost instituta

Istraživanje je pokazalo da je kriterij ustavnosti instituta¹²⁹ korišten u izričitom obliku.

2.2. Izvanpravni kriteriji

Istraživanje je utvrdilo ukupno deset izvanpravnih kriterija na temelju kojih se ocjenjivalo pozitivnopravno uređenja obiteljskih odnosa u udžbeniku D. Hrabar et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021. Većina kriterija primijenjena je u izričitom obliku.

¹²⁶ *Ibid.*, str. 156.

¹²⁷ *Ibid.*, str. 159.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 405.

¹²⁹ Ustavnost instituta predstavlja zaseban pravni kriterij jer se u analiziranom udžbeniku izričito navodi da su instituti uređeni ustavom dodatno zaštićeni u odnosu na zakonske kategorije. *Ibid.*, str. 302.

Tablica 5.

Upotreba izvanpravnih kriterija vrednovanja pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa

Izvanpravni kriteriji	Ukupno (br.)	Ukupno (%)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka de lege ferenda (br.)	Preporuka de sententia ferenda (br.)
Pravednost	9	25,00	7	2	0	2
Zaštita braka	6	16,66	5	1	0	0
Zaštita djeteta	6	16,66	3	3	2	0
Zaštita obiteljskopравnih odnosa roditelja i djece	4	11,11	4	0	0	1
Opterećenost organa primjene prava	3	8,33	3	0	0	0
Zaštita podrijetla djeteta	2	5,56	1	1	1	0
Suvremena shvaćanja	2	5,56	2	0	2	0
Teritorijalno ustrojstvo i kadrovski potencijali sustava socijalne skrbi	2	5,56	1	1	0	0
Društvena učinkovitost norme	1	2,78	0	1	0	0
Tržište rada	1	2,78	1	0	0	0
Ukupno	36	100,00	27	9	5	3

Istraživanje je pokazalo da je kriterij pravednosti najčešće korišten izvanpravni kriterij vrednovanja pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa. Kriterij pravednosti u većini je slučajeva primijenjen u izričitom obliku (77,78 %), dok je u dva slučaja identificiran prešutno formulacijama: “što znači da bi u načelu oba roditelja bila odgovorna za dijete, bez obzira na to što samo jedan roditelj živi s djetetom i neposredno ga ... odgaja”¹³⁰ te “prigovor odredbi može se uputiti zbog toga što je društveni problem nezaposlenosti mladih prebacila na teret roditelja”.¹³¹ Ocjenu prava na temelju kriterija pravednosti u oba su slučaja slijedile preporuke *de sententia ferenda*.

Tablica 6

Potkategorije izvanpravnog kriterija zaštite braka

Zaštita braka	Ukupno (br.)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Održivost braka	4	0	1	0	0
Društvena važnost braka	1	1	0	0	0
Dostignuća eugenike	1	1	0	0	0
Ukupno	6	2	1	0	0

Istraživanje je pokazalo da je kriterij održivosti braka u većini slučajeva izričito primijenjen, a u jednom slučaju identificiran je prešutno formulacijom: “Nedostatci su: ... nepromišljeno i olako zasnivanje i raskid braka.”¹³² Kriteriji društvena važnost braka i dostignuća eugenike primijenjeni su u izričitom obliku. Što se tiče operacionalizacije, kriterij društvene važnosti braka definiran je u potpoglavlju *Brak kao društveni odnos* (str. 40–43 analiziranog udžbenika).¹³³ Kriterij dostignuća eugenike donekle je definiran navođenjem da se eugenički razlozi protive dopustivosti sklapanja braka među krvnim

¹³⁰ *Ibid.*, str. 479.

¹³¹ *Ibid.*, str. 414.

¹³² *Ibid.*, str. 97.

¹³³ *Ibid.*, str. 40 i 41.

rođnicima te da se takvi brakovi smatraju društveno neprihvatljivima iz određenih razloga.¹³⁴

Tablica 7.

Potkategorije izvanpravnog kriterija zaštite djeteta

Zaštita djeteta	Ukupno (br.)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Tjelesni, duševni i emocionalni razvoj djeteta	3	2	1	1	0
Autonomija maloljetnika	2	1	1	0	0
Posebna zaštita maloljetnika	1	1	0	1	0
Ukupno	6	4	2	2	0

Izvanpravni kriterij zaštite djeteta sastoji se od potkategorija koje nisu obuhvaćene pravnim kriterijem načela prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta. Potonje je načelo pravno načelo uspostavljeno čl. 3. Konvencije o pravima djeteta¹³⁵ te je inkorporirano u obiteljskoppravna zakonodavstva država potpisnica.¹³⁶ Kriterij tjelesni, duševni i emocionalni razvoj djeteta u većini slučajeva primijenjen je u izričitom obliku, dok je u jednom slučaju identificiran prešutno formulacijom: "čini se da je dragocjeno vrijeme u razvoju djeteta izgubljeno".¹³⁷ Kriterij autonomija maloljetnika primijenjen je u prešutnom obliku formulacijama: "što se može smatrati kontradiktornim nastojanjima zakonodavca da djetetu osigura što veću autonomiju i osnaži njegov pravni položaj, između ostalog, i u slučaju kada je postao roditeljem"¹³⁸ te "ova odredba predstavlja određeno nepovjerenje prema zaposlenom maloljetniku".¹³⁹ Kriterij posebna zaštita

¹³⁴ *Ibid.*, str. 70.

¹³⁵ Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15/1990, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/1993, 20/1997, 4/1998, 13/1998.

¹³⁶ Vidi *ibid.*, str. 207– 210.

¹³⁷ *Ibid.*, str. 252.

¹³⁸ U ovom slučaju smatram da je kriterij autonomije maloljetnika prevagnuo u odnosu na pravni kriterij dosljednosti pravnog uređenja jer se iz konteksta u udžbeniku ne može utvrditi postojanje kontradiktornosti u pravnom uređenju. *Ibid.*, str. 288.

¹³⁹ *Ibid.*, str. 485.

maloljetnika primijenjen je u izričitom obliku. Što se tiče operacionalizacije, kriterij tjelesni, duševni i emocionalni razvoj djeteta definiran je kao jedan od izvornih prava djeteta.¹⁴⁰

Kriterij opterećenost organa primjene prava primijenjen je u svim slučajevima u izričitom obliku.

Tablica 8.

Potkategorije izvanpravnog kriterija zaštite obiteljskopравnih odnosa roditelja i djece

Zaštita obiteljskopравnih odnosa roditelja i djece	Ukupno (br.)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Duh obiteljskopравnih odnosa	1	1	0	0	1
Društvena važnost obitelji	1	1	0	0	0
Smisao odgoja	1	1	0	0	0
Poslanje roditeljstva	1	1	0	0	0
Ukupno	4	4	0	0	1

Svi kriteriji primijenjeni su u izričitom obliku. Što se tiče operacionalizacije, kriteriji poslanje roditeljstva i smisao odgoja definirani su u poglavlju *Obiteljskopравni odnosi roditelja i djece* (str. 175–258 analiziranog udžbenika).¹⁴¹ Kriterij društvene važnosti obitelji definiran je u poglavlju *Skrbnništvo* (str. 355–398 analiziranog udžbenika).¹⁴²

¹⁴⁰ *Ibid.*, str. 200.

¹⁴¹ *Ibid.*, str. 175 i 218.

¹⁴² *Ibid.*, str. 355 i 356.

Tablica 9.

Potkategorije izvanpravnog kriterija podrijetla djeteta

Zaštita podrijetla djeteta	Ukupno (br.)	Izričito (br.)	Prešutno (br.)	Preporuka <i>de lege ferenda</i> (br.)	Preporuka <i>de sententia ferenda</i> (br.)
Načelo istine	1	1	0	1	0
Zaštita očinstva	1	0	1	0	0
Ukupno	2	1	1	1	0

Kriterij zaštite očinstva primijenjen je u prešutnom obliku te je identificiran u formulaciji: "Stoga muškarac koji jest biološki otac ima nedostatnu zaštitu".¹⁴³ Kriterij načela istine primijenjen je u izričitom obliku.

Kriterij teritorijalno ustrojstvo i kadrovski potencijali sustava socijalne skrbi primijenjen je jednom u izričitom obliku, dok je prešutno identificiran u sljedećoj formulaciji: "s obzirom na broj djelatnika u centrima za socijalnu skrb i viševrnosti obaveza ... držimo dvojbenim i nedorečenim".¹⁴⁴

Istraživanje je pokazalo da je kriterij društvene učinkovitosti norme korišten u prešutnom obliku te je identificiran u formulaciji: "jer je teško očekivati da će izvanbračni drugovi u zajednici voditi spor jedan protiv drugog".¹⁴⁵

Kriteriji suvremena shvaćanja i stanje tržišta primijenjeni su u izričitom obliku.

2.3. Omjer pravnih i izvanpravnih kriterija

Rezultati istraživanja pokazuju da su se za ocjenu pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa u udžbeniku obiteljskog prava najčešće koristili pravni kriteriji. U udžbeniku je korišten relativno malen broj izvanpravnih kriterija. Zanimljivo je da je istraživanje pokazalo kako su pravni kriteriji u većini slučajeva prešutno primijenjeni, dok su izvanpravni kriteriji primijenjeni pretežito u izričitom obliku. Pretpostavlja se da je to rezultat veće potrebe opravdavanja ocjena na temelju kriterija vrednovanja koji ne pripadaju pravnoj znanosti.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 164.

¹⁴⁴ *Ibid.*, str. 380.

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 426.

Tablica 10.

Omjer upotrebe pravnih i izvanpravnih kriterija

Kriteriji vrednovanja	Ukupno (%)	Izričito (%)	Prešutno (%)
Pravni	90,24	36,04	63,96
Izvanpravni	9,76	75,00	25,00

2.4. Omjer ocjene prava i preporučivanja boljeg prava

Istraživanje je pokazalo da je u udžbeniku D. Hrabar et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021, prisutno ukupno 57 preporučivanja primjerenijeg pozitivnogpravnog uređenja obiteljskih odnosa koje slijedi njegovu ocjenu (369). To je u postocima 15,45 % slučajeva preporučivanja boljeg prava koje slijedi ocjenu prava. Iz Tablice 12 primjećuje se da izvanpravne kriterije, u odnosu na pravne kriterije, u nešto većem omjeru slijedi preporučivanje boljeg prava zakonodavcu i sucu.

Tablica 11.

Omjer preporučivanja boljeg prava i ocjene (kritike) prava

Preporučivanje boljeg prava	Ukupno slijedi nakon ocjena na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija (br.)	Ukupno slijedi nakon ocjena na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija (%)
Preporučivanje <i>de lege ferenda</i>	44	77,19
Preporučivanje <i>de sententia ferenda</i>	13	22,81
Ukupno preporučivanja boljeg prava	57	100,00

Tablica 12.

Omjer preporučivanja boljeg prava i ocjena (kritika) na temelju pravnih i izvanpravnih kriterija

Preporučivanje boljeg prava	Prati ocjene na temelju pravnih kriterija	Postotak preporučivanja koje slijedi nakon pravnih kriterija	Prati ocjene na temelju izvanpravnih kriterija	Postotak preporučivanja koje slijedi nakon izvanpravnih kriterija	Postotak preporučivanja u odnosu na ukupan broj ocjena
Preporučivanje <i>de lege ferenda</i>	39	11,71	5	13,89	11,92
Preporučivanje <i>de sententia ferenda</i>	10	3,00	3	8,33	3,52

Što se tiče omjera između preporuka *de lege ferenda* i *de sententia ferenda*, iz podataka iz Tablice 13 slijedi da su preporuke kod pravnih (79,59 %) i izvanpravnih kriterija (62,5 %) pretežito usmjerene zakonodavcu. Manji je broj preporuka kod pravnih (20,41 %) i izvanpravnih (37,5 %) kriterija koje su upućene sucu. Pretpostavlja se da je to zbog unaprijed izražene namjere preporučivanja primjerenijih zakonskih rješenja u pogledu teksta Obiteljskog zakona iz 2015. godine. Najviše preporučivanja boljeg prava slijedilo je ocjene na temelju kriterija nomotehničke ispravnosti normativnog dokumenta (28,07 %) ¹⁴⁶ sugerirajući prikladnije pojmove ili pravnotehničke promjene u pravnom uređenju. Veći broj preporučivanja boljeg prava slijedio je i ocjene na temelju kriterija vrijednosne suvislosti pravnog uređenja, i to potkategorija načela pravne sigurnosti i načela prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta. ¹⁴⁷

Dodatno, istraživanje je utvrdilo da se najveći broj preporučivanja boljeg prava temeljio na istim onim kriterijima koji su korišteni za ocjenu pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa. Kestemont te kriterije, za razliku od kriterija vrednovanja, naziva kriterijima preporučivanja. ¹⁴⁸ Prema Kestemont, kriteriji preporučivanja mogu odgovarati kriterijima korištenima za ocjenu prava, ali to ne mora uvijek biti slučaj. ¹⁴⁹ Budući da je kod udžbenika obiteljskog prava to pretežito tako, to odgovara pretpostavci Burazina i Relca da se kriteriji preporučivanja u određenoj mjeri preklapaju s kriterijima

¹⁴⁶ Dobiveno usporedbom s Tablicom 1.

¹⁴⁷ Dobiveno usporedbom s Tablicom 2.

¹⁴⁸ Vidi Kestemont, L., *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, str. 65–66.

¹⁴⁹ *Ibid.*

vrednovanja postojećega pravnog uređenja u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.¹⁵⁰

3. ZAKLJUČAK

Na temelju rezultata istraživanja odgovoreno je na pet istraživačkih pitanja. Odgovarajući na prvo¹⁵¹ istraživačko pitanje, istraživanje je utvrdilo da se u udžbeniku koriste pravni i izvanpravni kriteriji vrednovanja pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa. Istraživanje je obuhvatilo samo kritike pravnog uređenja (94 %). Iz analize su bile isključene pozitivne ocjene (3,4 %) i one ocjene kod kojih se kriteriji vrednovanja nisu mogli utvrditi (2,6 %). Utvrđeno je ukupno 369 ocjena (kritika) pravnog uređenja. Navedene ocjene isključene su zbog statistički neznatne prisutnosti u analiziranom udžbeniku u odnosu na iznesene kritike.

Odgovarajući na drugo¹⁵² istraživačko pitanje, istraživanje je utvrdilo da se od pravnih kriterija vrednovanja najčešće koriste potpunost pravnog uređenja (27,33 %), vrijednosna suvislost pravnog uređenja (26,73 %), nomotehnička ispravnost normativnog dokumenta (18,02%), određenost pravnog uređenja (10,81%), dosljednost pravnog uređenja (10,81 %), a manje često provedivost norme (2,7 %), svrhovitost pravnog uređenja (1,8 %), narav pravnog instituta (1,5 %) i ustavnost instituta (0,3 %). Što se tiče izvanpravnih kriterija vrednovanja, utvrđeno je da se najčešće koriste pravednost (25 %), zaštita braka (16,66 %), zaštita djeteta (16,66 %), zaštita obiteljskopravnih odnosa roditelja i djece (11,11 %), opterećenost organa primjene prava (8,33 %), a manje često zaštita podrijetla djeteta (5,56 %), suvremena shvaćanja (5,56 %), teritorijalno ustrojstvo i kadrovski potencijali sustava socijalne skrbi (5,56 %), društvena učinkovitost norme (2,78 %) i tržište rada (2,78 %).

Odgovarajući na treće¹⁵³ istraživačko pitanje, istraživanje je utvrdilo da se od ukupnog broja ocjena (kritika) pravni kriteriji koriste u 90,24 % slučajeva. Izvanpravni kriteriji korišteni su u 9,76 % slučajeva.

Odgovarajući na četvrto¹⁵⁴ istraživačko pitanje, istraživanje je utvrdilo da su pravni kriteriji u udžbeniku pretežito prešutno primijenjeni (63,96 %). Najveća prisutnost izričite određenosti prisutna je kod kriterija vrijednosne suvislosti pravnog uređenja (80,90 %). Što se tiče operacionalizacije pravnih kriterija, ona je djelomično prisutna kod

¹⁵⁰ Burazin, L. i Relac, S., Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, str. 1389.

¹⁵¹ "Koji se kriteriji vrednovanja prava koriste u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?"

¹⁵² "Koja je učestalost korištenja pojedinih kriterija vrednovanja u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?"

¹⁵³ "Koji je omjer pravnih i izvanpravnih kriterija vrednovanja prava u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?"

¹⁵⁴ "Jesu li kriteriji vrednovanja prava u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021, određeni izrijekom?"

dva pravna kriterija (25 %). Operacionalizacija se kod pravnih kriterija zadržala na definiranju kriterija. S druge strane, istraživanje je utvrdilo da su izvanpravni kriteriji najčešće izričito određeni (75 %). Što se tiče operacionalizacije izvanpravnih kriterija vrednovanja, ona je djelomično prisutna kod tri kriterija (30 %). Operacionalizacija se kao kod pravnih kriterija vrednovanja zadržala na njihovu definiranju.

Odgovarajući na peto¹⁵⁵ istraživačko pitanje, istraživanje je utvrdilo da preporučivanje primjerenijeg pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa u udžbeniku slijedi ocjenu prava u 15,45 % slučajeva. Najveći broj preporučivanja boljeg prava usmjeren je zakonodavcu preporučivanjem primjerenijeg zakonskog uređenja (77,19 %). Manji broj preporučivanja usmjeren je sucima (22,81 %). Pravne kriterije vrednovanja preporučivanje boljeg prava slijedi u 14,71 % slučajeva, dok izvanpravne kriterije preporučivanje slijedi u nešto više slučajeva (22,22 %).

Zaključno, smatram da je ovo istraživanje važno iz dvaju međusobno povezanih razloga. Prvo, ovo istraživanje predstavlja prvi rad u hrvatskoj pravnoj literaturi iz područja metodologije pravne znanosti koji je analizirao upotrebu kriterija vrednovanja prilikom ocjene pozitivnopravnog uređenja. Stoga rezultati istraživanja mogu predstavljati indikator glede kriterija vrednovanja koji se koriste prilikom ocjenjivanja pozitivnopravnog uređenja obiteljskih odnosa od strane hrvatskih obiteljskopравниh znanstvenika. U tom smislu rad može biti temelj za formuliranje teza u daljnjim empirijskim istraživanjima uporabe kriterija vrednovanja drugih jedinica analize unutar hrvatske obiteljskopravne znanosti. Dovoljan broj takvih istraživanja mogao bi dovesti do zaključka o tome koji se kriteriji vrednovanja koriste u hrvatskom obiteljskom pravu. Također, ovo istraživanje može predstavljati temelj za formuliranje hipoteza i za istraživanja o upotrebi kriterija vrednovanja i u drugim granama prava hrvatske pravne znanosti.

Drugo, rezultati istraživanja pokazatelj su na koji način hrvatski obiteljskopravni znanstvenici ocjenjuju pozitivnopravno uređenje obiteljskih odnosa. U tom smislu istraživanje može biti poticaj za samorefleksiju hrvatskih (obiteljskopравниh) pravnih znanstvenika o važnosti metodološke utemeljenosti vrednovanja prava te za prepoznavanje i ispravljanje eventualnih prisutnih metodoloških nedostataka u tom procesu. Također, ovo istraživanje može biti poticaj za istraživanje korištene metodologije u drugim ciljevima pravnoznanstvenog istraživanja (opisujućeg, preporučujućeg i dr.¹⁵⁶) i njihova mogućeg uspoređivanja. Sve to dovodi do jačanja svijesti hrvatskih pravnih znanstvenika o važnosti izričite metodologije u pravnoznanstvenim istraživanjima i jačanju metodološke utemeljenosti pravne znanosti kao znanstvene discipline.

¹⁵⁵ "U kojoj mjeri preporučivanje boljeg prava slijedi vrednovanje prava u udžbeniku D. Hrabar et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021?"

¹⁵⁶ O ciljevima pravnoznanstvenih istraživanja vidi Kestemont, L., *Handbook on Legal Methodology, From Objective to Method*, str. 9.

Potencijalne slabosti ovog istraživanja mogu biti subjektivnost istraživača prilikom tumačenja prešutno određenih kriterija vrednovanja, nedostatak kontrolnog faktora te potencijalno nedovoljno iskustvo u prepoznavanju prešutno određenih izvanpravnih kriterija vrednovanja zbog potrebnog znanja drugih akademskih disciplina.

LAW EVALUATION CRITERIA IN THE TEXTBOOK BY D. HRABAR ET AL., OBITELJSKO PRAVO, NARODNE NOVINE, ZAGREB, 2021.

The paper discusses the use of evaluation criteria for the positive legal regulation of family relations in the textbook by D. Hrabar et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021. The first part of the paper describes the research problem, states the research aims, describes the method of qualitative content analysis, and elaborates on the themes, categories and subcategories used. The second part determines which evaluation criteria are used in the textbook, their frequency of use, and whether the evaluation criteria are explicitly determined. Secondly, it determines the ratio of internal and external evaluation criteria and in what percentage the evaluation of law has been followed by the recommendation for its improvement. The conclusion consists of a discussion of the research results, and of the importance of the conducted research in the field of the methodology of legal science. The results of the research show that nine internal and ten external evaluation criteria were used for the evaluation of the positive legal regulation of family relations in the textbook. Internal criteria were predominantly used for law evaluation. Further, the research indicates that internal criteria were most often implicitly applied in the textbook, while external criteria were most often explicitly applied. Finally, the research results reveal that a lower number of recommendations for improving law follow its evaluation.

Keywords: methodology of legal science, evaluative research objective, evaluation criteria, operationalisation, recommending better law

Marko Čušić, LLM, legal trainee at the law firm Gugić, Kovačić & Krivić